

17 HAZİRAN 2000

Köse, İlham. "Oğlan Şeyh İbrahim Efendi'nin Kitab-ı Müfîd ü muhtasar tercümesinin edisyon kritiği." Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 1997. (Danışman: Prof. Dr. Orhan Bilgin)

İBRAHİM (1541?-1631/2): Divan şairi. Babası Mehmed Çavuş olduğundan Çavuşzade diye tanındı. Medrese öğrenimi gördü. Müderris, Eyüp, Mısır ve Mekke mollası oldu. İstanbul'da vefat etti. Kasımpaşa'da gömüldü. Fıkıh ve ferâiz bilirdi. **Eseri:** *Sâfiye-i Şâfiyye*. Kay.: SO 1/100-101; TDEA 4/324. ♦♦Yaz. Krl.

İBRAHİM (?-1632): Divan şairi. Bolu'da doğdu. İştıpli Emir Efendiye bağlandı. Öğrenimini İstanbul'da bitirdi. Kasımpaşa'da Piyale Paşa Camiine vaiz olarak atandı. Cerrah Şeyhi diye tanındı. 2. Osman'ın Hotin seferine katıldı. İstanbul'da vefat etti. **Eserleri:** *Tâbirnâme*, *Cenaze Meselelerine dair Risale*, Ankaralı İsmail Dedenin *Hucetü's-Sema'ına Reddiye*. Kay.: SO 1/101; TDEA 4/324. ♦♦Yaz. Krl.

İBRAHİM (?-1640/1): Şair, hattat ve biyografi yazarı. İstanbul'da doğdu. Nefeszâde Mustafa Efendinin oğlu olduğu için Nefeszâde sanıyla tanındı. İstanbul'da vefat etti. **Eseri:** *Gülzâr-ı Savâb-Tezkiretü'l-Hattâtîn*, hattat biyografilerinin, kâğıt ve mürekkep nevilerinin, kalem cinsleri ve kalemtraşların anlatıldığı bu eser 4. Murad'a ithaf olundu. Yazmaları Millet K. AE nu.806, 807/1, 808, SK Bağdatlı Vehbi 1232, 1234, Esad Ef. 2547/1, 2537, Âşır Ef-Hafid Ef. 292-293'tedir. Kay.: İKTCYK s.667-670; OM 1/168; TH s.42. ♦♦M. CUNBUR

İBRAHİM, bk. MEZÂKÎ (?-1650)

İBRAHİM, bk. MÜLHEMÎ (?-13.10.1650)

İBRAHİM, bk. PEÇEVÎ İbrahim (?-1650/1)

İBRAHİM (1591-1.3.1655): Mutasavvıf, divan şairi. Eğridir'de doğdu. Aziz Mahmud Hüdaf, Abdülhad Nurfî, Hüseyin Lâmekânî ve Top Top Ali Şah'tan feyiz aldı. İbrahim'in halifelerinden Gaybî Sunullah, *Sohbetnâme*'sinde şeyhini "İbrahim altı-yedi yaşlarındayken Pîr Ali Aksarayî'nin *Vârımı ol Hakka verdim gayrı vârim kalmadı* dizesini işitince (acaba

kendinin vâri var mıydı ki Hakka vermiş?) dediğini duyan atası Top Top Şah Ali'nin (Bu oğlan şeyhtir) demesiyle lakabının Oğlan Şeyh kaldığı" şeklinde anlattı. Bu lakab sonradan Olanlar Şeyhi şeklinde de kullanıldı. İstanbul'da Aksaray'daki tekkesinde elli yıl şeyhlik yaptı. İstanbul'da vefat etti, tekkesine gömüldü. Menakıbı Gaybî'nin *Biatnâme*'sinde yazılıdır. Şeyh İbrahim *Divan*'ındaki şiirlerinde varlık birliği görüşünü, tasavvufun en çetin meselelerini başarıyla işledi. Aruz vezniyle yazılmış kasideleri ve az sayıda gazelleri vardır. Gazellerinde divan edebiyatı kurallarına uymadı. Yunus Emre'nin etkisi hece ile yazdığı ilâhilerinde görüldü. Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün vezniyle yazdığı ünlü eseri *Dil-i Dâna* (Bilgin Gönül) kasidesi ile tanındı. Yaratılanın gizli âlemden, görünür âleme gelmesini, tekrar kaynağına kavuşmasını, yani ölmesini konu olarak işlediği *Devriye*'si tekkelerde çok okundu. **Eserleri:** *Divan* (13 kaside, bir kısmı hece vezniyle yazılmış ilâhileri kapsar, yazmaları: Millet K AEME nu.737/7, Selim Ağa K. Haşim Paşa nu. 86; SK Hâlet Ef. mülhakı nu.70/3 ve123, İÜK TY 333), *Dil-i Dâna* (294 beyitlik kaside, yazması SK, Esad Ef. 3498/1; Zühdi Bey nu.: 154/2), *Tasavvufnâme/Vahdetnâme* (1611'de yazılmış 1250 beyitten oluşan, melâmet âdabının anlatıldığı bir mesnevidir. Yazması Tokat Kütüphanesi, No: 780, 6/22'dedir. Bir devriye olup Fevziye Abdullah Tansel tarafından yayımlandı. *A.Ü. İlahiyat Fakültesi* dergisi, 17.C., 1969, bs. 1971). *Müfid ü Muhtasar* (1614'te telif edilen 1115 beyitlik bir mesnevidir. Yazmaları İÜK TY 698, SK Karaçelebizâde Hüsameddin nu.354/2'dedir).

Kay.: İKTYDK 2/374-377; A. Gölpınarlı, *Melâmilik Melâmiler* s.90-113; MN s.123; OM 1/26; SO 1/104-105; TA 19/502; TDEA 4/330; TDÜA 6/2954; TDVİA 21/298-300; TN 1/1-2(5); VF 1/621; Fevziye A. Tansel, "Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Devriyesi", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII, 1969, s.187-199. ♦♦Yaz. Krl.

İBRAHİM (?-1657): Şair, âlim. Ünlü âlim Taşkoprîzâde Kemaleddin Mehmed Efendinin oğlu olduğu için Taşkoprîzâde sanıyla anıldı.

KITABEVİ • 185

Dizgi: Hülya Aşkın
Kapak: Minyatür
Baskı-Cilt : Çalış Ofset
İstanbul, Şubat 2003

ISBN 975-7321-81-8

Oğlanlar Şeyhi İbrahim MÜFİD Ü MUHTASAR

İnceleme-Metin

Hazırlayan
Bilal KEMİKLİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Yayın ARŞİT BÖLÜMÜ	
Dern.No.	121127
Tea.No.	121127

KITABEVİ

©KITABEVİ Çatalçeşme Sok. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL

Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26

196 HAZİRAN 2003

091088

İBRÂHİM EFENDİ, Olanlar Şeyhi

-
- 1 İLHAM KÖSE, Kitab-ı Müfid ü muhtasar (Edisyon-kritik) Oğlan Şeyh İbrahim Efendi, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1997

DOĞU'DAN BATI'YA DÜŞÜNCENİN SERÜVENİ

OSMANLI'DA FELSEFE VE AKLÎ DÜŞÜNCE

8. Cilt

Proje Editörü

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

8. Cilt Editörü

Doç. Dr. Ahmet Hamdi FURAT

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	242387
Tas. No:	109 Doğ.8

İnsan

İstanbul 2015

BAYRAMÎ-MELÂMÎ ŞÂİR:
OĞLANLAR ŞEYHİ İBRÂHİM EFENDİ

Bilal Kemikli*

23 Temmuz 2016

(091088) İbrahim Efendi

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

HAYATINA DAİR

Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi, sûfi kimliğini öne çıkaran bir şâirdir. Dönemin şiir geleneği içerisinde eser vermekle birlikte, şâirliği konusunda pek iddiâhî değildir. Bu yüzden olsa gerek, edebiyatımızın temel kaynaklarında hakkında pek fazla bilgi bulunmadığı gibi, hakkında bilgi veren kaynaklarda mahlası da zikredilmemektedir. Verilen bilgilere göre asıl adı, İbrâhim'dir; İstanbul'un Aksaray semtinde bulunan tekkesindeki hizmetleri sebebiyle kaynaklarda "İbrâhîm-i Aksarayî" şeklinde anılmaktadır.

Lakabı kaynaklarda, "Oğlanlar Şeyhi", "Oğlan Şeyhi", "Oğlan Şeyh", "Olanlar Şeyhi" ve "Olan Şeyh"i olarak geçmektedir. Kütüphane kayıtlarında ise, "Şeyh-i Oğlan", "Oğlan Şeyh" ve "Hazret-i Dil-i Dâna" şeklinde geçmektedir. Şu halde onun mahalline göre bu lakaplardan biriyle anıldığı düşünülebilir. Bu lakaplardan en çok kullanılanı Oğlan Şeyh'tir. Bizzat şâirin kendisi, daha küçük yaşlarda Oğlan Şeyh lakabıyla anıldığı bir sohbetinde ifade etmektedir. Gaybî'nin *Sohbet-nâme*'sinde bu konu şöyle ele alınmaktadır:

"Sinnimiz altı veya sekizde iken ceddimiz, Piri Mektebdâr Hazretlerinin ilâhiyyâtından hıfz itdürürdi. Hatta bir gün, "Varımı ol Hakk'a virdim hân u mânım kalmadı" mısra'ını hıfz ederken, "Dedeciğim bu dahi Pîrin ilâhîsi mi-

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

823 - 832

"SÂ'IB-İ TEBRİZÎ AND HIS TURKISH POEMS"

Abstract

Saib-i Tebrizi is one of the most important Turkish poets in the Persian Literature through his Persian works. He is one of the important exponents of the Sebki-Hindî style. He was famous in India, Afghanistan, and Turkey rather than in Iran. He was regarded as a great teacher and he had a number of followers. Together with his Persian poems, he also wrote Turkish poems. However, his Turkish poems is fewer than those in Persian. These poems are very different from those by Persian poets in respect to quantity and nature. Most of his Turkish poems were composed as parallel to poems by great poets such as Nevâî, Fuzûlî, Habîbî, and Hatâî. With this study, three different works about Saib-i Tebrizî in Turkey, Azerbaijan, and Iran are presented to the readers' attention. His four gazels and one beyt unknown in Turkey are introduced.

Keywords

Saib-i Tebrizî, Turkish poems, Turkish, gazel

Bayramî-Melâmî Şâir:
OĞLANLAR ŞEYHİ İBRAHİM EFENDİ

Bilal KEMİKLİ

ÖZET

Türk tasavvuf şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, her ne kadar Halvetîlik yolunu öğrenerek bu tarikatten hilâfet icazeti olsa da, Bayramîlik içerisinde gelerek müesses bir sufi anlayış hâlini almış olan Melâmîliğe mensubiyetini her fırsatta ifade eder. Başta Divan'ı içerisinde değerlendirilen kasidelerinde olmak üzere, Mîşid ü Muhtasar ve Vahdet-nâme mesnevîleri ve Dil-i Dâna Kasidesi'nde tasavvuf felsefesinin temel konularını ele almaktadır. Onun bu eserleri Osmanlı Melâmîliğinin düşünce yapısını tahlil etmemize imkân veren malzemeler içerir.

Bu makalede, şairin eserlerinden ve dönemine dair tarihsel kaynaklardan yola çıkılarak biyografisi inşa edilmeye çalışılacaktır.

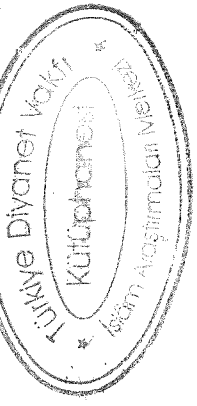
Anahtar kelimeler:

Edebiyat, tasavvuf, Türk Melâmîliği, tasavvuf şiiri, tasavvuf felsefesi

GİRİŞ

Türk tasavvuf şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, aslen Eğridere'li tasavvufî geleneğe aşına bir aileye mensuptur. Bir yandan İstanbul'a gelerek devrin önde gelen mürşitlerinden Hakîki-zâde Şeyh Osman'ın rehberliğinde Halvetî usul ve erkânı içerisinde sülûkünü ikmal etmiştir, öte yandan dedesi Tabtab Şah Ali'nin delâletiyle aldığı melâmet zevkini, Hüseyin Lâmekânî başta olmak üzere çağdaşı Melâmî mürşit ve kutuplarının sohbetlerinde bulunarak geliştirmiştir.

Döneminin tasavvufî düşünce ve hayatını makul bir seviyede temsil eden İbrahim Efendi, sohbetlerinde ve telif ettiği eserlerinde vahdet-i vücud bir varlık anlayışını benimsemektedir. Bu düşüncesini takdim eder-

OĞLANLAR ŞEYHİ İBRÂHİM EFENDİ'YE GÖRE SOHBET ÂDÂBI

The Manner of Friendship Circle According to Oğlanlar Shaykh
Ibrahim Effendi

Ahmet ÖGKE*

Özet

Abstract

XVII. yüzyılda Osmanlı topraklarındaki en yaygın tarikat-lerden biri konumundaki *Halvetiyye*'nin *Ahmediyye* koluna mensup olan ve aynı zamanda *Bayramî-Melâmî* bir çevrede yetişen Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi, şiirlerinde edebî sanat-lara bağlı kalmak yerine, didaktik tarzda yazmayı tercih eden bir süfî-şâirdir. Sohbet âdâbiyla ilgili olarak özellikle *Ahmediyye*'nin piri Yigitbaşı Velî Ahmed Şemseddin-i Marmaravî'nin ortaya koyduğu tarikat âdâbi ile örtüşen fikirleriyle dikkat çeken Oğlanlar Şeyhi, modern eğitim bilimcileri ve sosyal davranış kuramcılarının *örnekleme / özdeşleşme / özdeşim* kurma olarak adlandırdıkları metodu tersinden uyguladığı gibi, tasavvufî şahsiyet eğitimi bakımından önemli yöntemleri ortaya koyarak bir bakıma ideal insan tipini yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bu eğitim, *fenâ fiş-şeyhten fenâ fi'r-resûle*, oradan da *fenâ fillâha* ulaşan bir süreci ve aşamalar zincirini içine almaktadır.

Ibrahim Effendi was a member of the *Ahmadiyyah* branch of the *Halwatiyyah* Sufi order, one of the most widespread order on the Ottoman soil in 17th century. Ibrahim Effendi grew up in a *Bayrami-Malami* environment. He preferred a didactic style in his poems instead of a literary style. In this, he followed the style of Yigitbashi Wali Ahmad Shamsaddin-i Marmarawi, the chief saint of *Ahmadiyyah*. Ibrahim Effendi followed an obverse educational model in opposition to contemporary educators. He aimed to find out a perfect model to bring out the perfect man by using the proceedings of Islamic mysticism.

Anahtar Kelimeler

Key Words

Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi, Sohbet, Âdâb, Özdeşim Kurma.

Oğlanlar Shayh Ibrahim Effendi, Friendship, Customs, Identification.

Lokman râ goftend edeb ez ki amuhti
Goft "ez-bî-edebân her çi ez-işân der nazarê
nâ pesend âmed ez-fi'li ân perhiz kerdem"¹
Lokman'a "edebî kimden öğrendin?" diye sormuşlar:
"Edepsizlerden öğrendim; onlar her neyi yapmışlarsa
ben kendimi ondan alıkoydum" diye cevap vermiş.

mutasavvıf-şâirlerden biridir. XVII. yüzyıl Osmanlı'sında *Halvetiyye*'nin *Ahmediyye* koluna mensup olan ve aynı zamanda *Bayramî-Melâmî* bir çevrede yetişen İbrâhim Efendi, eserlerinde, yaşadığı dönemdeki tasavvufî düşünce ve hayat tarzına ışık tutacak malzemeler sunmaktadır.

Giriş

İslâmlaşma sonrası Türk toplumunun ilmî ve fikrî bakımından beslendiği en önemli kaynak, hiç kuşkusuz dînî-tasavvufî kültürdür. Bu kültürel alan içerisinde ortaya konan edebî ürünlerin temel referansı ve ilham kaynağı da neticede din ve özellikle de onun tasavvufî yorumudur. Bu çerçevede tasavvufun temel öğretilerini ortaya koyan eserlerin yanı sıra, çoğu mesnevîde görüldüğü gibi, herhangi bir edebî kaygı güdülmeksizin doğrudan dînî-tasavvufî konuları öğretici nitelikte didaktik manzûmeler de yazılmıştır.

Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi (1000-1065/1591-1655) de tasavvufî hayat ve düşünceye ilişkin faydalı ve kısa bilgileri içeren eserler veren

Bu çalışmada, Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi'nin hayâtı, eserleri ve edebî kişiliğine ana hatlarıyla değinildikten sonra onun *sohbet âdâbına* ilişkin görüşleri ele alınacaktır. *Aşk* ve *sohbete* dayalı bir tasavvufî zevk ve neşe hayâtını benimseyen *Bayramî Melâmîliğim* oluşturduğu çizgiden feyz alan ve şiirlerinde edebî sanatlarla bağlı kalmak yerine, didaktik tarzda yazmayı tercih eden Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi'nin *sohbet âdâbına* ilişkin görüşlerinin incelenmesi, gerek tasavvuf eğitimi (özellikle mürid-mürşid ilişkilerinde) ayrı bir önem taşıması açısından, gerekse *Halvetiyye*'nin *Ahmediyye* kolundan gelen ve *vahdet-i vücûd* düşüncesi ile *melâmî* anlayışı öne çıkaran süfîlerin genel karakterini yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Böylece, manzûmelerinde *Yûnus Emre*'nin açık etkisi görülen ve bu sebeple *M. Fuad Köprülü*'nün "Yûnus tâkipçileri" arasında saydığı, ancak günümüzde pek tanınmayan

* Yrd.Doç.Dr., 100. Yıl Ü. İlahiyat Fak., ahmetogke@yahoo.com
1 Şeyh Sâdi-i Şîrâzî, *Gülîstân*, Tahran, 1365 H., s. 82.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NURİ YILMAZ

OLANLAR ŞEYHİ İBRAHİM EFENDİ KÜLLİYATI

0910 28

YÜKSEK LİSANS TEZİ

72749

30 AĞU 2008

MADDE YATIRILMADIKTAN
SONRA GİTMEYİNİZ

Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. Dr. TURGUT KARABEY

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	175665
Tas. No:	7811.217 41L.0

ERZURUM-1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İşte bu içtihad serbestisi sâyesindedir ki İslâm hukukunda dört hukuk mektebi ve şubasının kurulması mümkün olmuştur; bu mekteplerden en kıymetlisi Sâbit bin Numan (İmamı Âzam) tarafından kurulan ve Hanefi Mektebi (Mezhebi) nâmiyle anlandır. Bu mektebe kıymet itibariyle rüchan ve rilmesinin iki önemli sebebi vardır:

1) İslâm Hukukunun temellerini atan evvelâ bu mektep olmuştur. İmamı Âzâmın Fıkhı Ekberi İslâm hukukunun kurulmasına hizmet etmiştir.

2) Bu mektep kurucusu ve mensupları aynen Asrı Saadetde olduğu gibi hükmederlerdi. Yani Kur'an ve Hadisde hüküm bulunmayan hallerde şahsi içtihadlarıyla hareket eylerlerdi.

Ehemmiyetle kayd olunsun ki, Hanefi Mektebinin diğerlerinden daha üstün tutulmuş olması, İslâm hukukunda kodifikasyon bahsinde izah edileceği üzere, bu mektep mensuplarının, bunu kurmuş olan İmamı Âzâmın içtihadı ile dahi bağlı kalmamalarına müsâit bulunduğuandır. Zira, daha evvel işaretlendiği üzere, İctihadın içtihadla nakzedilmesi mümkün değildir. Aynı esas, Cenabı Resûl devrinde de mevcuttu. Hz. Muhammed, Muaz bin Cebeli kazâ vazifesiyle tavzif buyurduğu zaman ondan Kur'anla bunda hüküm yoksa Sünnetle bunda da hüküm bulamazsam içtihadımla hükmederim cevabını almış ve bu cevaba memnun olmuştur.

28 HAZİRAN 1993

091088.

A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2/17, 1969 Ankara, s. 187-199

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

OLANLAR ŞEYHİ İBRÂHİM EFENDİ

ve

DEVRİYESİ

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL

İbrâhim Efendi, xvii. asır edebiyatımızın mutasavvıf şâir ve şeyhlerindedir. Hakkındaki en eski kaynaklardan Uşşâkî-zâde Hasib Efendi'nin verdiği bilgiye göre, Eğredere (Eğridir) kasabasının zengin ve meşhur tüccarlarından bir zâtın oğlu olup, orada doğmuştur. Babasının mesleğini tutmayarak, iyiyi kötüyü ayırdeden yaşa erince İstanbul'a gelmiş, Eğri-Kapı zâviyesinde seccâde-nişin bulunan Halvetiye tarikatinden Şeyh Osman (Hakikî-zâde) Efendi'ye bi'atla, sıkıntı ve zahmetlere bir süre katlandığı hizmetlerden sonra Aksaray tekkesi halifelğine getirilmiştir. Oğlan Şeyh İakabıyla anılan İbrâhim Efendi'nin, bu zâviyede tarikatını yaymağa başlayınca şöhreti gündünden artmıştır; âlimlerin, vezirlerin de devâm ettiği tekkesi öylesine kalabalık oluyor ki, "fukarâ ve zu'afâ" içeri girmeğe imkân bulamıyorlardı. Burada elli yıl kadar irşadlarına devamla, 1065 Rebî'ü'l-Evvel'inde ölmüştür (Ocak-Şubat, 1655). Uşşâkî-zâde, ona dâir fikirlerin ikiye ayrıldığına dikkati çekmektedir: Birkısının "gaddarlık edüb" sû-i zann, birkısının "hüsn-i zann" eylediğini ve "ümmî iken ibtidây-i hâlingen aşk-ı ilâhî sühte olarak ifnây-i ömr etmiş pîr-i sâhib-derân idi" dediklerini kaydediyor. Çağdaş şeyhlerden Nazmî-zâde'ye inandığı için, onun *Hediye* adlı kitabına dayanarak şu bilgiyi verir: İbrâhim Efendi yetmiş yaşını aştığı sıralarda ru'yâsında Abdül-Ahad Efendi'yi görüp, onun tarikatine girmesi emredilmiştir. "Bir bohça esvab ve bir mikdar sikk-i hasene hediyesiyle gelip" onun halifesi olunca, ru'yâsını aşağıda görüldüğü üzere nazmen yazmış, Abdül-Ahad Efendi'ye sunmuştur:

Gönül tahtında gördüm Fahr-i Âlem
Nebiler serveri Sultân-ı Ekrem

Hitâb İdüb buyurdü bendesine
Ayâği toprağı efgendesine

Beypazarlı Ali Efendi'nin vefatından sonra Hacı Halil Efendi'nin Aksaray Sinekli-bakkal'da inşa ettirdiği, kendi adıyla anılan tekke de tarikat faaliyetlerine başladı. Bu faaliyetler tekkenin 1833'te yanmasıyla son buldu. Tekkesinin yeniden inşasına karşı çıkan İbrahim Efendi, önce Koska'da, sonra Fatih'teki konağında 1843'e kadar müritlerini sohbetle eğitti. Bu tarihte ilk defa hac yolculuğuna çıktı ve bir süre Şam'da yaşadı. 1845'te ikinci defa hac için Şam'dan ayrıldı ve ziyaretini tamamlayıp dönerken yakalandığı kolera nedeniyle Mekke ile Medine arasındaki Râbig Köyü'nde vefat etti.

Kuşadalı İbrahim Efendi, 19. yy'da Halvetiliğin İstanbul'daki son büyük kol kurucusu olarak kabul edilir. Kendi adına kurduğu Kuşadavilik, Halvetî tarikatının Şabanilik koluna Çerkeşilik, Nasuhilik ve Karabaşılık aracılığıyla bağlanır. Tarikat silsilesi ise Beypazarlı Ali Efendi'den, Mustafa Çerkeşi'ye (ö. 1814) ulaşarak, ondan sonra Muhammed bin Muharrem Zoravî, Mudurnulu Abdullah Rüşdi, Mehmed Nasuhî (ö. 1718), Karabaş-ı Velî (ö. 1685), Kastamonulu Mustafa Musliheddin Çelebi, İsmail Çorumî (ö. 1647), Ömer Fuadî (ö. 1636) ve Abdülbâkî İskilîbî (ö. 1588) aracılığıyla Şeyh Şaban-ı Velî'ye (ö. 1568) varır.

Halvetiliğin İstanbul'da Melamilik ile kaynaştığı başlıca tarikatlardan birisi olan Kuşadavilik, İbrahim Efendi'nin yetiştirdiği halifeler tarafından şehir hayatında güçlü bir şekilde temsil edilmiştir. Kuşadalı'nın İstanbul'da faaliyet gösteren halifelerinden Muhammed Tefvik Bosnavî (ö. 1866), Hüsrev Paşa'nın kethüdası olup, üçüncü devre Melamilerinden Ahmed Amiş Efendi'ye(→) Halvetî icazeti vermiştir. Böylece temelde Nakşibendiliğin hâkim olduğu üçüncü devre Melamiligi içinde Kuşadalı'nın tasavvuf anlayışı Amiş Efendi tarafından sistemleştirilmiştir. Bosnavî'nin diğer halifelerinden Mustafa Enverî (ö. 1872) tarikatı Üsküdar'daki Nalçacı Halil Tekkesi'nde temsil etmiş ve buradaki Kuşadalı'ya bağlı tasavvuf anlayışı Cumhuriyet döneminde de etkisini sürdürmüştür. İbrahim Efendi'nin bir diğer önemli halifesi, Keçecizade Ali İzzet Efendi'dir (ö. 1855). Fatih Çarşamba'da Rumeli Kazaskeri Hasan Re'fet Efendi Tekkesi'nin ilk postnişini olup burada Kuşadavilik meşihatını başlatmış ve kendisinden sonra İbrahim Efendi'nin halifelerinden Mehmed Kınmî Efendi (ö. 1857) ile Ahmed İzzet Efendi (ö. 1875) posta geçişlerdir. Kuşadaviliğin İstanbul'daki ikinci önemli merkezi sayılan bu tekkenin son postnişini Ahmed İzzet Efendi'nin oğlu Hayri Bey'dir (ö. 1893). Kuşadalı İbrahim Efendi'nin İstanbul'da faaliyet gösteren diğer halifeleri Kapanî Hacı Hüseyin Efendi (ö. 1847), Ali Fethi Rusçukî (ö. 1857), Aydı Mehmed Efendi (ö. 1871), Ali Fikri Efendi (ö. 1876) ve Mehmed Necib Efendi'dir (ö. 1889).

Kuşadalı İbrahim Efendi'nin tarikat anlayışında dikkati çeken başlıca nokta, teke organizasyonuna ağırlıklı bir şekilde yer vermeyişidir. III. Selim (hd 1789-1807)

ve II. Mahmud'un (hd 1808-1839) modernleşme hareketlerini yaşayan ve bu karmaşık toplumsal ortamda tekkelerin kültürel açıdan bir yozlaşma dönemine girdiğini savunan Kuşadalı, özellikle 1833'ten sonraki faaliyetlerini tekke dışında gerçekleştirerek yatay bir örgütlenme modelini esas almıştır. Tasavvuf eğitiminin temelini oluşturan "sülûk" ve "irşad"ın tekke dışına çıkarılarak sürdürülmesinde, Kuşadalı'yı büyük ölçüde etkileyen Melamilğin de payı vardır. Bu açıdan İbrahim Efendi'nin tasavvuf anlayışı tekkelerden çok konak ve köşklere düzenlenen sohbet toplantılarıyla, aralarında Ahmed Cevdet Paşa'nın da bulunduğu İstanbul'un seçkin tabakasında yaygınlaşmıştır.

Sünnî akideye bağlı bir mutasavvıf sayılan Kuşadalı İbrahim Efendi, yaşadığı dönemde tarikat ve tekkelerin yozlaşmalarına çarpıcı bir örnek olarak Bektaşılığı göstermiştir. 1826'da yeniciliğin kaldırılması ve Bektaşılığın yasaklanması konusunda II. Mahmud'un izlediği politikayı desteklemiş, bu tarikatın 19. yy'ın başlarındaki sosyokültürel faaliyetlerinin başlıca muhaliflerinden biri olmuştur. Kuşadalı'nın halifelerine ve yakın çevresindekilere yazdığı mektupları, onun tasavvuf anlayışını en geniş şekilde yansıtmaktadır. Bu mektupların büyük bir kısmı Ankara'da Milli Kütüphaneye ile İstanbul'da Fatih Millet Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi ve Tıp Tarihi Enstitüsü'ndedir.

Bibl. CSR, Dosya A 26; Ali Âli, *Hidâyetü'l-Vefî fi Vâridât-ı Kuşadalı*, Millet Ktp, Ali Emiri, Şer'îye, no. 1178; II. Mahmud'un Kızı Mihrimab Sultan'ın 1836 Senesindeki Dügününe Davetli Şeyh Efendilerin Esamisidir, (E. N. İslî'ye ait yazma nüsha), vr 30b; Cevdet, *Tezâkir*, IV, 15; Vicdani, *Tomar-Halvetiye*, 77-79; *Osmanlı Müellifleri*, I, 151; Vassaf, *Sefîne*, IV, 78; Zâkir, *Mecmua-i Tekyâ*, 39; Y. N. Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî. Hayatı, Düşünceleri, Mektupları*, İst., 1982.

EKREM İŞİN

İBRAHİM EFENDİ (Olanlar Şeyhi)

(1591, Eğridir - 1655, İstanbul) Halvetî tarikatına mensup Melamî mutasavvıf. "Olanlar" ya da "Oğlanlar" şeyhi olarak da tanınır.

Tüccar bir aileye mensuptur. Aile mesleğini devam ettirmeyip tasavvufa yöneldi. İstanbul'a gelerek Seyyid Nizameddin'in oğlu Seyyid Seyfullah'ın halifelerinden Hakikizade Osman Efendi'ye (ö. 1527) intisap etti. Hakikizade Tekkesi'nde 7 sene kadar şeyhi Osman Efendi'nin hizmetinde bulunduktan sonra Halvetî hilafeti olarak Aksaray'da II. Mehmed'in (Fatih) (hd 1451-1481) sekbanbaşı Yakub Ağa'nın yaptırdığı Gavsî Tekkesi de denilen, fakat daha çok kendi lakabıyla Oğlanlar Tekkesi olarak tanınan tekkenin meşihatını üstlendi. Vefatına kadar bu görevde kaldı. Tekkesi ve türbesi. Aksaray Meydanı'nın düzenlenmesi ve Millet Caddesi'nin 1956-1957'de açılması sırasında yıkılmış, mezarı Murad Paşa Camii haziresine nakledilmiştir.

İbrahim Efendi'nin 17. yy'ın iki önemli mutasavvıfı Aziz Mahmud Hüdaî(→) ve Abdülahad Nuri'den(→) feyz aldığı bilinmekle beraber, tasavvuf anlayışı üzerindeki asıl büyük etkiyi Melamilik(→) yapmıştır. *Dil-i Dâna* adlı eserinde henüz 15 yaşındayken Melamî kutbu İdris-i Muhtefî (ö. 1615) ile görüşüğünü yazan İbrahim Efendi, dönemin ünlü Melamî-Hamzavî şeyhlerinden Hüseyin Lamekânî'ye (ö. 1625) intisap etmiştir. Tarikat silsilesi, "Tap Tap" lakabıyla anılan Şah Ali vasıtasıyla Ahmed Sarban'a (ö. 1545), ondan da İsmail Maşukî (ö. 1529), Pir Ali Aksarayî (ö. 1529), Bünyamin Ayaşî (ö. 1519), Ömer Sikkînî (ö. 1475) ve Hacı Bayram Velî'ye (ö. 1429) ulaşmaktadır.

Hayatı ve çevresi hakkındaki bilgiler, halifelerinden Sunullah Gaybî'nin *Sohbet-nâmê*sinde etraflı bir şekilde verilmiştir. 1649-1654 arasında Oğlanlar Tekkesi'ndeki sohbetlere katılan Gaybî'nin naklettiğine göre İbrahim Efendi, Batnî bir tasavvuf anlayışına sahiptir. Ebu Hanife ile Emevî ve Abbasî hanedanlarını sert bir şekilde eleştirmekte, hattâ Hacı Bayram Kabâyî'den (ö. 1628) sonra kendisinin "kutub" olduğu iddiasında bulunmaktadır. Ancak bu iddiasından vazgeçtiğini ve Sütçü Beşir Ağa'yı (ö. 1662) kutup tanıdığını *Dil-i Dâna* adlı eserinde belirtmiştir. 294 beyitlik bu kasidesi *Divan*'ında mevcuttur.

Şiirlerinde Yunus Emre ve Hurufiliğin açık etkisi görülen İbrahim Efendi'nin ayrıca *Müfid-i Muhtasar* ile 1611'de yazdığı *Vahdet-nâme* başlıklı manzum eserleri de vardır.

Bibl. Şeyhî, *Yekayü'l-Fuzalâ*, I, 553; Uşşakîzade, *Zeyl-i Şakaik*, 545; İsmet, *Tekmülevî-ş-Şakaik*, 359; Sicill-i Osmanî, I, 104; *Osmanlı Müellifleri*, I, 26-27; F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İst., 1966, s. 297-299; Rıza Tevfik, "Edebiyat-ı Süfiye. İbrahim Efendi", *Peyâm İlâve-i Edebiye*, S. 42 (26 Haziran 1330); Gölpınarlı, *Melamilik*, 90-113; F. A. Tansel, "Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Devriyesi", *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII (1969), s. 187-199.

EKREM İŞİN

İBRAHİM EFENDİ TEKKE Sİ

bak. KUŞADALI TEKKE Sİ

İBRAHİM EFENDİ TEKKE Sİ

bak. OĞLANLAR TEKKE Sİ

İBRAHİM MÜTEFERRİKA

(1670?, Kolozsvar [bugün Romanya'da Cluj] - 1745, İstanbul) İlk Osmanlı matbacı ve yayımcısı.

Macar asıllıdır. Müslüman olmadan önceki adı bilinmemektedir. Macaristan'ın Erdel bölgesinde Unitarianistlerin yönettiği bir manastırda okudu. 18 yaşında iken Osmanlılara esir düştüğü ve 1694'te İstanbul'a getirilerek köle olarak satıldığı söylenir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar ise Erdel'deki Unitarianistlerin Katolik Avusturyalıların baskısı karşısında toplu olarak Müslümanlığı kabul ettiklerini ortaya koymuştur. İbrahim Müteferrika'nın da bunlar arasında olması daha akla yatkındır.

علي رضا قره بلوط ، معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات
إستانبول و أناطولي، الجزء الأول، [y.y.,t.y.] İSAM 141806

s.53-54

11 NISAN 2006

MADDE YASINDAN SONRA BELEN DOKÜMAN

3684 ؛ بلديه يكي باغشدر 261 ورقة 33 ؛ رقم

2/294 ورقة 27-42 ، 1317 هـ رقم 512

ورقة 84 ؛ رقم 2/676 ورقة 30-36 ؛

3 - رسالة في القيام عند ذكر النبي عليه السلام

أحمد ثالث 169/1541 ورقة 463 فقط في الهامش ؛

4 - رسالة المرغوبة (منظوم) (ت)

علي نهاد ترلان رقم 1/37 ورقة 72 ، 1239 هـ

5 - قصيدة = جامع الحقائق - في التصوف (ت)

حالت أفندي ملحق رقم 123 ؛ 351/A/TKD

ورقة 88-97 ؛

6 - مفيد مختصر (منظوم) (ت)

تاريخ النظم 1023 هـ عثمان أركين رقم 308

ورقة 45 ، 1177 هـ رقم 2/924 ورقة 113-

153 ، 1026 هـ جامعة إستانبول رقم 698 ؛ قره

جلي زياده رقم 2/354 ؛

7 - وحدت نامه = تصوف نامه (منظوم) (ت)

تاريخ النظم 1020 هـ ؛ جامعة إستانبول رقم 333 ؛

0171 - إبراهيم أفندي الكوستديلي الرومي

العثماني الصوفي الشاعر المعروف بأوغلان شيخ
وأيا أولانلر شيخي التسوفي بإستانبول سنة

1655/1065

(أنظر : محمد طاهر عثمانلي مؤلفلري 26/1)

من تصانيفه :

1 - أصول المحققين - في التصوف (ت)

مهر شاه سلطان رقم 158 صفحة 188 ؛

2 - دل دانا - في التصوف (منظوم) (ت)

آكاه سرّي رقم 361 ، 459 ؛ جامعة أرضروم قسم

المبيعات رقم 1/14 ؛ حالت أفندي رقم 3/70 ؛

زهدي بيك رقم 2/154 ؛ دكوملي بابا رقم

2/224 ورقة 37-54 ؛ علي نهاد ترلان رقم

38/84 ورقة 223-229 ؛ حاجي محمود رقم

4/2593 ورقة 157-167 ؛ رقم 10/2645 ،

9/2673 ، 1/3466 ، 1/3575 ، 2/3600 ،